

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2023 – Volume 32, Issue 2, pp. 65–71
<http://doi.org/10.18352/jsi.770>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Aimée Hoeve, Haske van Vlokhoven, Loek Nieuwenhuis
en Peter den Boer (Reds.). **Handboek beroepsgerichte
didactiek. Effectief opleiden en het mbo en hbo.**

Huizen: Uitgeverij Pica, € 29,90, pp. 192.

ISBN 9789493209244.

BOOKS

INGER SMID

Inger Smid (MSc), docent aan de opleiding Pedagogische Wetenschappen en onderzoeker bij de onderzoeksgroep *Lifelong Learning and Social Intervention*, beide aan de Rijksuniversiteit Groningen. E-mail: inger.smid@rug.nl

DIDACTISCHE HANDVATTEN VOOR HEDENDAAGSE OPLEIDINGSVRAAGSTUKKEN IN HET BEROEPSONDERWIJS

In de Nederlandse media gaat steeds meer positieve aandacht uit naar het beroepsonderwijs. Lange tijd werden vooral de zorgen rondom de kwaliteit naar voren gebracht en had het mbo (middelbaar beroepsonderwijs) te kampen met imago problemen. Je zou kunnen stellen dat het mbo-onderwijs werd ondergewaardeerd, terwijl het grootste deel van de beroepsbevolking een opleiding aan een mbo heeft gevolgd. Gelukkig lijkt het tij te keren. Men raakt meer en meer doordrongen van het feit dat onze maatschappij voor een groot deel draait op vakmensen met een mbo-achtergrond. Zo werd er recentelijk extra geld uitgetrokken voor het mbo en werd het gebruik van begrippen als 'hogere en lager'-opleiding ter discussie gesteld (Kamerbrief kaders Werkagenda

BOOKS

mbo, 2022; Rijksoverheid, 2022). Alternatieve benamingen als 'praktisch en theoretisch' opgeleid zijn voorgesteld. Ontwikkelingen die ik toejuich, omdat ze meer recht doen aan gelijke waardering van beroepen en onderwijsvormen, en in het bijzonder aan de mooie opleidingstrajecten die het beroepsonderwijs te bieden heeft.

Deze kentering in waardering werkt door in de professionalisering van opleiders in het beroepsonderwijs. Het hier te bespreken *Handboek beroepsgerichte didactiek* is een treffend voorbeeld. De redacteurs, verbonden aan het Lectoraat Beroepspedagogiek van de Academie Educatie van de HAN University of Applied Sciences,¹ baseerden zich voor dit handboek op onderwijskundige en didactische vragen die ze voorgelegd kregen vanuit verschillende hoeken van het werkveld. De kennisbasis in huidige lerarenopleidingen werd tot heden vooral ontleend aan vakdisciplines in het algemeen onderwijs. Voor het beroepsonderwijs ontbreekt een systematische kennisbasis. Dat is een leemte die opgevuld zou moeten worden, aldus lerarenopleiders en onderzoekers van de Academie Educatie van de HAN, en de werkgevers en teamleiders uit het daaraan verbonden middelbaar en hoger beroepsonderwijs.

Een eigen vorm en didactiek voor het beroepsonderwijs

Het *Handboek beroepsgerichte didactiek* is geschreven vanuit de opvatting dat het beroepsonderwijs een eigen vorm van didactiek nodig heeft. Opleiden in deze context heeft een andere logica en dynamiek dan opleiden in het funderend onderwijs, omdat "eigenaardigheden van het beroep leidend zijn voor de inrichting van leerprocessen" (p. 7). De eigenheid van beroepsonderwijs wordt gekenmerkt door cognitieve aspecten (kennisbasis van beroep in kwestie), praktische aspecten (welke handelingscontexten zijn kenmerkend voor een beroep) en ethische aspecten (de grondslagen van een beroep en hoe die zich uiten in maatschappelijke en morele afwegingen).

Het handboek is in de eerste plaats bestemd voor docenten in opleiding, maar biedt daarnaast inspiratie voor praktijkbegeleiders, lerarenopleiders en werkgevers in de beroepspraktijk. Het beroepsonderwijs beperkt zich volgens de auteurs namelijk niet tot opleidingsinstituten. Zij wijzen op het belang van teamwork en laten zien dat er diverse professionals binnen, buiten en tussen scholen, bedrijven en instellingen nodig zijn om goed onderwijs te realiseren. In het handboek wordt dan ook over 'opleiders' in de brede zin van het woord gesproken. Dit kunnen zowel docenten als begeleiders in de beroepspraktijk zijn. Voorbeelden die in het boek worden aangehaald, zijn afkomstig uit diverse beroepsdomeinen en de beroepsgerichte didactiek die wordt

beschreven staat los van een beroepsspecifiek kennisdomein. Dit maakt het handboek geschikt voor opleiders uit alle domeinen van het beroepsonderwijs, zo ook voor opleiders in het sociale domein. Of misschien juist voor opleiders in het sociale domein: het pleidooi voor samenwerken over (organisatie)grenzen heen en contextafhankelijk maatwerk is voor sociale vraagstukken en de opleidingen die zich daarmee bezighouden, van actueel belang.

Het doel van dit boek is de beschikbare *evidence informed* kennisbasis omtrent beroepsonderwijs voorzien van praktische handvatten. In de wijze waarop ze te werk zijn gegaan, hebben de auteurs inspiratie opgedaan bij het boek *Op de schouders van reuzen* (Kirschner et al., 2018), bestemd voor leerkrachten in het primair onderwijs.

DOORKIJKJES PER HOOFDSTUK

In het eerste deel van het Handboek (hoofdstuk 1 tot en met 3) staat de inhoudelijke opdracht van het beroepsonderwijs centraal. Het tweede deel (hoofdstuk 4 tot en met 8) draait om de hoe-vraag en bespreekt verschillende vormen waarin geleerd kan worden voor een beroep. Tot slot wordt in deel drie, dat slechts één hoofdstuk beslaat, de focus verlegd naar de opleiders in het beroepsonderwijs.

De inhoudelijke opdracht van het beroepsonderwijs

Hoofdstuk 1 gaat over beroepskennis. Een belangrijk theoretisch kader dat bij de verkenning van dit concept gebruikt wordt, is de cultureel-historische activiteitentheorie. De auteurs starten met een toelichting op verschillende opvattingen over leren, en werken toe naar het concept 'contextualiseren'. Voor de beroepspraktijk kan dit vertaald worden naar 'beroepsmatig redeneren': een betekenisvolle redeneeractiviteit waarbij een student samen met opleiders of medestudenten hardop redeneert tijdens de uitvoering van het werk. Handelen en reflectie gericht op het verantwoorden van de toepassing van beroepsconcepten, worden op deze manier aan elkaar gekoppeld. Dat biedt een perspectief op kennisontwikkeling, waarbij zowel het individuele kennisaspect (acquisitie) als het sociale aspect van leren (participatie) geïntegreerd worden in één theorie. De auteurs werken toe naar een concrete boodschap voor opleiders: benader beroepskennis als proces. Beroepsgericht leren is een doorlopend proces van contextualiseren, waarbij concrete ervaringen worden verbonden aan meer generieke beroepsconcepten en nieuwe praktijken. Praktijkproblemen worden begrepen op basis van eerder verworven concepten.

BOOKS

Hoofdstuk 2 gaat verder in op het begeleiden van vakmensen in ontwikkeling en in het bijzonder op het ontwikkelen van 'wendbaar vakmanschap'. Door het concept wendbaar vakmanschap af te zetten tegen vakmanschap, wordt een duidelijk perspectief geboden aan begeleiders van leerprocessen. Waar vakmanschap gericht is op het leren werken, is wendbaar vakmanschap gericht op het leren werk te verbeteren. De manier van werken of de eisen aan het werk liggen hierbij dan ook niet helemaal vast. Het op maat begeleiden van dit verbetergerichte leren en werken bestaat volgens de auteurs uit: het bieden van rijke ervaringen aan studenten, het expliciteren van leerwerkprocessen en werksituaties en het zoeken van de ontwikkelingsruimte van studenten. Wat dit concreet betekent voor opleiders, wordt in de rest van het hoofdstuk uitgewerkt.

In hoofdstuk 3 wordt voortgebouwd op het belang van ervaringen en het toekennen van betekenis aan deze ervaringen, maar nu gericht op de ontwikkeling van een arbeidsidentiteit. Een belangrijk praktisch handvat dat de auteurs van deze bijdrage meegeven, is dat 'lesgeven in identiteit', zoals bijvoorbeeld de inzet van reflectieverslagen, niet werkt of zelfs contraproductief is. Identiteitsontwikkeling zou integraal onderdeel moeten zijn van het onderwijs, aldus de auteurs van dit hoofdstuk. Het concept 'loopbaangerichte leeromgeving' speelt daarbij een belangrijke rol. Hier vallen de kernmerken praktijkgerichtheid, dialooggerichtheid en de vraaggerichtheid van een leeromgeving onder.

Ontwikkel- en ontwerp vraagstukken in het beroepsonderwijs

Vanaf hoofdstuk 4 komen er thema's aan bod die het niveau van lesgeven en de begeleiding van studenten overstijgen. Zo krijgt de lezer in hoofdstuk vier handreikingen voor het vraagstuk wat een curriculum van een beroepsopleiding actueel en toekomstgericht houdt. Curriculumontwikkeling doet een beroep op de meervoudige professionaliteit van docenten en opleidingsteams. Een aantal aandachtspunten voor het ontwikkelen van een responsief curriculum is: het betrekken van het werkveld, ontwikkelen van ontwerpexpertise in het team, werken met constante én veranderlijke elementen in het curriculum en het kwalificatiedossiers en competentieprofielen niet als centraal uitgangspunt nemen, maar meer als referentiekader inzetten.

Waar hoofdstuk 4 ingaat op 'wat' je kan doen om het curriculum toekomstbestendig te houden, gaat hoofdstuk 5 in op het 'hoe' van deze vraag. Er is aandacht voor concepten als *backward design* en *forward mapping* en er komen thema's aan bod als herontwerp als teamproces en onderwijskundig leiderschap. De auteurs pleiten voor een integrale benadering en onderzoekende werkwijze aan de hand van bestaande methodieken, zoals de CIMO-logica bestaande uit de analysestappen Context, Interventie, Mechanisme en Opbrengst.

Hoofdstuk 6 gaat in op de wijze waarop werkplekleren zinvol onderdeel van het curriculum kan zijn. Hoewel werkplekleren wordt gezien als vanzelfsprekend onderdeel van het beroepsonderwijs, heerst vaak de veronderstelling dat meedoen in de dagelijkse praktijk vanzelf leidt tot de ontwikkeling van de gewenste bekwaamheden. Zo werkt het niet; de juiste begeleiding is cruciaal om leerprocessen op gang te brengen. De auteurs onderscheiden verschillende rollen en functies die de praktijkbegeleider in verschillende combinaties op zich kan nemen. Ze benadrukken daarbij dat het gaat om de kwaliteit van het geheel aan begeleiding, wat onder meer betekent dat er bij opleidingen overzicht zou moeten komen van de verschillende kwaliteiten die de betrokken begeleiders kunnen inbrengen.

Ontwerpen van leeromgevingen

In hoofdstuk 7 wordt weer een ontwerp perspectief ingenomen. De auteurs van deze bijdrage bieden handvatten om tot goed doordachte leeromgevingen te komen op het grensvlak van school en werk. Leeromgeving wordt toegelicht als een concept dat breder is dan de locatie waar het leren plaatsvindt. Het gaat om het "samenspel van alle maatregelen, materialen en begeleidingsvormen die erop gericht zijn het leren van mensen te faciliteren" (p. 134). Leeromgevingen in het beroepsonderwijs doorkruisen steeds twee werelden, de wereld van school en de wereld van werk.

Goed doordachte leeromgevingen vragen vanzelfsprekend om zorgvuldige toetsing van het leren. Hoofdstuk 8 gaat in op het beoordelen van de professionele ontwikkeling van de lerenden. De auteurs bieden een aantal handvatten. Allereerst is een helder beroepsbeeld noodzakelijk om te weten wat een startbekwame professional is. Vervolgens gaan ze in op de vraag hoe de complexiteit van een beroep te vangen is in toetsvormen. De auteurs maken inzichtelijk hoe beroepsbekwaamheid is opgebouwd en pleiten voor ontwikkelingsgericht beoordelen, met nadruk op het belang van tussentijdse feedback en beoordelingsmomenten. Tot slot pleiten ze voor investeren in de beoordelingscompetenties van de verschillende betrokkenen, aangezien ontwikkelgericht leren en toetsing idealiter in verschillende contexten plaatsvinden.

Opleiden en samenwerken over organisatiegrenzen

Hoofdstuk 9 staat in het teken van het *extended* opleidingsteam en vloeit daarmee op logische wijze voort uit het voorgaande hoofdstuk. Aangezien werken als team van opleiders de organisatiegrenzen overstijgt, vraagt dat om verbindingen tussen verschillende (organisatie)

BOOKS

systemen. Verschillen tussen die praktijken en systemen kunnen soms belemmerend werken. De auteurs bieden handvatten vanuit het concept *boundary crossing*, een proces bestaand uit verschillende soorten inspanningen om de belemmeringen tussen systemen op te lossen, wat het eigen leren als professional of als *extended* opleidingsteam kan bevorderen.

WAARDEVOL HANDBOEK VOOR DIVERSE PROFESSIONALS IN HET BEROEPSONDERWIJS

De verschillende bijdragen geven een mooi overzicht van relevante opleidingsvraagstukken in het hedendaagse beroepsonderwijs. De structuur van het boek is goed doordacht. Hoewel er soms wat achtergrondinformatie wordt herhaald, sluiten de verschillende bijdragen over het algemeen mooi op elkaar aan. De afzonderlijke hoofdstukken zijn helder opgebouwd vanuit eenzelfde structuur en dat zorgt voor eenheid in het boek. Uit deze opbouw blijkt ook het toepassingsgerichte karakter dat de auteurs willen realiseren. Elk hoofdstuk bestaat uit de onderdelen: 'Waar gaat het over?', 'Wat weten we er al van?', 'Wat betekent dat voor ontwerp en uitvoering van beroepsonderwijs?', 'Do's and don'ts', 'Waar vind ik inspiratie?' en 'Literatuur'.

De uitwerking van de verschillende hoofdstukken en thema's varieert soms qua complexiteit en dat werkt door in hoe de praktische handvatten uit de verf komen: het ene hoofdstuk is meer *hands-on* dan het andere. Dat is deels een gevolg van de algemene opbouw van het boek, dat zowel ruimte biedt aan kennistheoretische, als aan meer ontwerpgerichte en instrumentele vraagstukken. Tezamen vormt het een rijk geheel, dat zich leent om gericht te bladeren op zoek naar thema's die aansluiten bij zelf ervaren vraagstukken. Het is mogelijk om de hoofdstukken afzonderlijk te lezen. Ze vormen een goede basis met fijne doorverwijzingen voor wanneer je als lezer meer wilt weten.

Dat maakt het niet alleen een relevant handboek voor opleiders in het beroepsonderwijs, maar ook voor andere betrokkenen die vanuit een onderwijskundig of ander perspectief naar opleidingsvraagstukken in het beroepsonderwijs kijken. Denk aan teamleiders, projectleiders, opleidingsmanagers, onderwijskundigen en onderzoekers. Vooral voor mensen die zich op de grenzen van verschillende praktijken, interveniërend, bezighouden met dit soort vraagstukken, kan dit boek van meerwaarde zijn; het biedt in korte tijd inzicht in een brede kennisbasis en helpt de taal van het beroepsonderwijs te leren spreken.

Zelf heb ik het boek in mijn rol als onderzoeker gebruikt ter oriëntatie op beroepsgerichte curriculumvraagstukken en als voorbereiding op een praktijkgericht onderzoeksproject. Nadien

heb ik het boek cadeau gedaan aan het desbetreffende opleidingsteam, omdat ik het een *must* vind voor de boekenkast van elke beroepsopleiding. Opleidingsvraagstukken vragen om contextafhankelijke oplossingen, maar dienen daarbij wel gevoed te worden door de beschikbare kennisbasis.

NOTEN

- 1 Dit lectoraat is na vertrek van lector Loek Nieuwenhuis voortgezet onder de naam 'Responsief Beroepsonderwijs', onder leiding van lector Wietske Kuijer.

REFERENTIES

- Dijkgraaf, R. (2022, 15 juli). *Kamerbrief over kaders Werkagenda mbo*. Geraadpleegd op 28 maart 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap/documenten/kamerstukken/2022/07/15/kaders-werkagenda-mbo>
- Kirschner, P. A., Claessens, L., & Raaijmakers, S. (2018). *Op de schouders van reuzen. Inspirerende inzichten uit de cognitieve psychologie voor leerkrachten*. DrukkerijFz Ten Brink Uitgevers.
- Rijksoverheid. (2022, 15 juli). *Kabinet versterkt het mbo, met grote rol voor tegengaan kansenongelijkheid*. Geraadpleegd op 28 maart 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2022/07/15/kabinet-versterkt-het-mbo-met-grote-rol-voor-tegengaan-kansenongelijkheid>